

'Integrale ecologie' in Franciscus' Laudato si'

In 2015 verscheen de encycliek Laudato si' van paus Franciscus. Voor het eerst schuift een paus in zo'n wereldbrief ecologie als thema naar voren. Gezien het doemdenken over het klimaat, is het op zijn minst opmerkelijk dat Franciscus begint met: 'Laudato si', Geloofd zijt Gij, Heer - verwijzend naar het zonnelied van de heilige Franciscus.

Deze woorden zetten meteen de toon. *Laudato si'* vertrekt vanuit 'schepping' (§76), waar we

allemaal deel van uit maken. Centraal staat de verwondering en de vreugde om dit mysterie. Het gaat om een fundamenteel andere visie dan de technische of de economische visie die vertrekt vanuit het onderscheid en de afstand tussen natuur en mens, tussen object en subject, waarbij de mens – door wat er zich in de natuur afspeelt – met een probleem geconfronteerd wordt. Er is een kloof die overbrugd moet worden. Maar Franciscus vertrekt vanuit de verbondenheid.

Dit betekent echter niet dat paus Franciscus blind is voor de uitdagingen waar we voor staan. Geïnspireerd en geïnformeerd door wetenschappelijke en politieke bevindingen, weet hij wat er op het spel staat als het gaat om vervuiling en klimaatverandering, water, verlies van biodiversiteit... en hoe urgent de problemen zijn. Wel is hij kritisch ten aanzien van het idee dat wetenschap en techniek alles zullen oplossen (cf. LS §102 ev.). Het probleem is namelijk meer fundamenteel, namelijk een verkeerde visie op onze relatie met de natuur. Een nieuw visie dringt zich op.

Integrale ecologie

Deze visie vat paus Franciscus samen in het begrip '**integrale ecologie**'.

In een eerste betekenis, betekent integrale ecologie dat **de zorg om het milieu en de strijd tegen armoede en onrecht** hand in hand moeten gaan. Ongeacht wat sommigen denken moeten klimaatpijbelars en gele hesjes samen de straat op; beide zijn het slachtoffer van een 'verspillings- en wegwerpmaatschappij'; en de meest kwetsbaren zijn de eersten die – ook bij ons (cf. wie kan geen zonnepanelen of hogere taxes op benzine veroorloven... juist ja...) – de gevolgen van de klimaatverandering en het ecologische vraagstuk voelen.

Maar integrale ecologie gaat bij nader inzien om **een dieperliggende theologische visie**, met

name een relationele visie waarbij allen en alles met elkaar verbonden en van elkaar afhankelijk is.

Vanouds verkondigen en beleven christenen dat mensen met elkaar verbonden zijn, als broers en zussen. We hebben elkaar nodig om ons betere zelf te worden, en we zijn verantwoordelijk voor elkaar. In het Nederlands hebben we daar een prachtig woord voor: lotsverbondenheid. Ons lot is met elkaar verbonden. *Laudato si'* breidt dat uit: het lot van de mens en de rest van de schepping is met elkaar verbonden – en dat is niet iets negatiefs, iets waar we bang voor moeten zijn, maar net iets positief. Samen met elkaar en in relatie met de schepping, is ons leven mooier en waardevoller dan alleen. Want niet alleen de mens, maar elk schepsel toont iets van de grootsheid en de goedheid van God en heeft waarde in zichzelf (LS §69). *Laudato si'* stelt, zoals Erik Borgman het samenvat: “Mensen zijn niet alleen onderling relationeel. Ze zijn deel van een relationeel universum.” (*Leven van wat komt: Een katholieke inzicht op de samenleving*, Meinema, 2017, 93)

De paus spreekt over een 'contemplatieve blik'. Contemplatie verwijst naar 'beschouwen', een bepaalde manier van kijken. Dus: met welke bril kijk je? Kijken we naar de natuur als een object dat we mogen ge/misbruiken voor onze eigen behoeften en verlangens? Of kijken we met een 'contemplatieve blik', een bril die dat relationele perspectief, die verbondenheid van heel de schepping als uitgangspunt neemt?

Teken van de tijd... in het licht van het evangelie

Paus Franciscus omschrijft de toestand van de aarde vandaag als “de hele schepping die kreunt en onder barensweeën lijdt” (Rom 8,22; LS §80). Ondanks de dreiging en de pijn betekent het beeld van barensweeën dat “een nieuwe situatie bezig is geboren te worden.” (Borgman) Voor de paus is het milieuvraagstuk als een teken van de tijd, wat een scherpe analyse vraagt, maar in het licht van het evangelie. En daar ligt het wezenlijk verschil. Want het betekent: niet vertrekken vanuit paniek zaaien en doemdenken, maar vanuit vertrouwen. Omdat God ook daarin aanwezig is (cf. LS §12), als veto tegen de verloedering van het milieu door de mens en als hoop: God is verlossend en vernieuwend nabij. *Ik zal er zijn*. “Geloof voltrekt zich in de toewijding aan Gods aanwezigheid en in de wil en het vermogen zich erdoor te laten veranderen.” (Borgman, *Leven van wat komt*, 104)

Ecologische bekering

Ons laten veranderen... Dat betekent uiteraard niet dat we gewoon maar moeten afwachten.

Integendeel. God mag dan met ons op weg zijn, dat mag ons niet geruststellen, niet in slaap sussen, ons de ogen doen sluiten voor wat er aan de hand is. We moeten meewerken aan verandering die dringend nodig is. De paus spreekt over de nood aan een “ecologische bekering”. Hier doet hij ook een universele oproep; ook niet-christenen zien dat we het tij moeten keren.

Deze ecologische bekering is dan ook **praktisch en concreet**, volgens Franciscus. En ze is structureel en persoonlijk. Structureel, want we hebben een andere visie op ontwikkeling en vooruitgang nodig (LS §109), die het ecologische mee in rekening neemt en niet alleen de markt, winst en eigenbelang. Het achterliggende doorgedreven individualisme schaadt de zwakkeren, die niet mee kunnen omdat ze niet voor zichzelf kunnen zorgen, maar ook het milieu dat geen weerwerk is. (LS §196) Persoonlijk, want we moeten zoeken naar een nieuwe levensstijl, die duurzamer en meer solidair is. Zo moeten onze consumptiepatronen bijvoorbeeld anders. De keuze maken voor meer lokaal geteeld voedsel en meer *fair trade* voor zaken als koffie en sinaasappelen die we hier niet kunnen vinden... zodat we net hierin oog hebben voor de twee kanten van de medaille, namelijk sociale rechtvaardigheid én ecologie.

Maar ook hier is ecologische bekering meer fundamenteel: met alleen doctrines en principes gaan we er niet komen. Wat noodzakelijk is, is een spiritualiteit die de contemplatieve blik voedt zodat we die verbondenheid met allen en alles blijven zien (cf. LS §216). Maar meer nog heeft paus Franciscus goed begrepen dat spiritualiteit kan helpen gemotiveerd te blijven om aan verandering te werken, ondanks tegenslagen, doemdenken en wanhoop. Burn-out is een ernstig probleem bij activisten: waar blijf je immers de motivatie en hoop halen om je te blijven inzetten, wat is je dragende grond?

Spiritualiteit, in welke vorm dan ook, die de verbondenheid tussen mens en milieu beschouwt, kan helpen om de moed niet te laten zakken.

Voor christenen inspireert spiritualiteit om opgeroepen om onze handen uit de mouwen te

steken, en God te laten gebeuren, in het vertrouwen dat God met ons gaat. Om nogmaals naar die heilige Franciscus te verwijzen: "Verkondig overal en altijd het evangelie, desnoods met woorden."

Deze tekst van Ellen Van Stichel werd gepresenteert op 18.5.2019, 'Gesprekken op de Middelberg', en gepubliceerd in 'Nieuwe Stad' n° 3 - 2019.